

Nartsiss Szukuraliewa

**RYWALIZACJA SYMBOLICZNA
A OGRANICZONY PLURALIZM W KIRGISTANIE
W LATACH 2005–2010**

WPROWADZENIE

Rok 2005 dla Kirgistanu był czasem wyjątkowych zmian. Po obaleniu rządów prezydenta Askara Akajewa oraz dojściu do władzy Kurmanbeka Bakijewa zrodziło się wiele pytań dotyczących rozumienia roli państwa, prawa i obywateli. Ten przełomowy moment wymagał ponownego określenia procesów społeczno-politycznych dotyczących także instytucji regulujących interakcje, role, stosunki społeczne i funkcjonowanie zróżnicowanych wspólnot tworzących Kirgistan. Analogicznie do każdej sytuacji przełomu i transformacji zakorzenienie nowego czasu wymagało jakiejś formy refleksji oraz oceny odchodzącego w przeszłość stanu rzeczy. W wymiarze symbolicznym oznaczało to wprowadzenie do wyobraźni zbiorowej szczególnego porządku znaczeń definiującego przeszłość, strukturyzującego i wyjaśniającego teraźniejszość oraz zapowiadającego przyszłość. Specyficzny czas gwałtownych zmian rodzi zawsze skłonność wielu aktorów działających w przestrzeni publicznej do rozwijania tego typu narracji nie tylko w ich funkcji wyjaśniającej, ale również legitymizującej ich aspiracje. Mimo ograniczonego pluralizmu w Kirgistanie w asymetrycznej rywalizacji brało udział wielu działaczy. Każdy z nich na swój sposób próbował uczestniczyć w symbolicznej organizacji wyobrażeń mającej wpływać na zachowanie zbiorowe¹.

Zadaniem niniejszego tekstu jest zrekonstruowanie mechanizmów symbolicznej rywalizacji wewnętrznych aktorów zmagających się o hegemonię specy-

---

¹ E. Hałas, *Symbole w interakcji*, Warszawa 2001, s. 316–320.

ficznej definicji sytuacji, która legitymizowałaby pozycję polityczną, uzasadniałaby interesy czy usprawiedliwiałaby posunięcia oraz aspiracje. Analizowane były teksty polityków, quasi-historyczne szkice, memuarystyka oraz literatura (auto)biograficzna poruszająca zagadnienia wydarzeń marcowych z 2005 r. Pojawiły się pytania związane z asymetryczną rywalizacją symboliczną podstawowych kirgiskich działaczy politycznych. Jaka była ogólna definicja sytuacji poszczególnych typów przedstawicieli sfery politycznej? Jakie wątki w reprezentacji czasów przed i po rewolucyjnych były charakterystyczne dla starej i nowej władzy, a jakie dla dystansującej się od nich elity politycznej? Jaka była relacja między rządami rodzinnymi a konstruowaniem symbolicznej rzeczywistości? Jakie wyobrażenia o państwie, władzy i społeczeństwie próbowały one utrwalić?

TŁO HISTORYCZNE

Fala kolorowych rewolucji zapoczątkowana obaleniem rządu Slobodana Miloševića w Serbii w 2005 r. dotarła również do Kirgistanu. Nie było przypadkiem, że po Gruzji i Ukrainie również w tym kraju protesty społeczne doprowadziły do zmiany władzy². Specyfika Kirgistanu, odróżniająca to państwo od pozostałych republik Azji Centralnej, nie leżała tylko i wyłącznie w braku strategicznych zasobów naturalnych czy dostępu do morza. Ważnym aspektem był również system rządów korzystający z mitu o umowie społecznej³ oraz idei demokratycznych jako jednej z podstaw legitymizacyjnych.

---

² V. Bunce, S. Wolchik, *International diffusion and postcommunist electoral revolutions*, „Communist and Postcommunist Studies” 2006, vol. 39, nr 3; D. Lane, *‘Coloured Revolution’ as a Political Phenomenon*, „Journal of Communist Studies and Transition Politics” 2009, vol. 25.

³ Pierwsze lata niepodległości, gdy Kirgistan deklarował wierność ideałom demokratycznym były czasem przywrócenia lokalnego mitu kochających wolność Kirgizów. Na tych treściach nadbudowywano uniwersalny mit założycielski umowy społecznej. Mit suwerennego ludu nie tylko legitymizował niepodległą republikę, ale także zapewniał ówczesnemu prezydentowi A. Akajewowi podstawę do wzmacniania swej władzy. Istniało przynajmniej kilka oficjalnych wersji umowy społecznej. Interpretując jedno wydarzenie w wieloraki sposób, tworzono również mity które zachodziły w innym miejscu i czasie. Najbardziej znany, promowany przez pierwszego prezydenta motyw dotyczył rozpadu Związku Radzieckiego. Wtedy, z dniem 31 sierpnia 1991 r., walczący o niepodległość i wolność suwerenny lud proklamował własne państwo. Inna, nie mniej znacząca opowieść o tym, jak Kirgizi założyli państwo w początkowym stanie natury, sięga w głąb starożytności. Odwołując się

Gdy w bratnich republikach dochodziło do konwersji pozycji pierwszego sekretarza narodowej partii komunistycznej na pozycję prezydenta, w Kirgistanie na to stanowisko w 1990 r. wybrany został naukowiec Askar Akajew. Wiązano z nim wielkie nadzieje. Mimo problemów ekonomicznych i pogłębiającego się kryzysu gospodarczego Kirgistan mógł prezentować się dumnie jako „wysepka demokracji” zarówno na arenie międzynarodowej, jak i w oczach własnych obywateli. W sytuacji braku innych zasobów dla akumulacji kapitału fundament sukcesu miały być wolny rynek i swobody obywatelskie. Panował względnie swobodny klimat dla działania wolnych mediów oraz organizacji pozarządowych finansowanych przez Zachód. Zarówno język walk politycznych, jak i dyskurs legitymizacyjny obficie korzystały z retoryki demokratycznej. Nie trwało to jednak zbyt długo.

Rozczarowanie pojawiło się, kiedy zaczęto manipulować nowelizacjami konstytucyjnymi, które od 1994 r. wprowadzano niemal co dwa lata. Prowadziły one do koncentracji władzy w rękach głowy państwa. W 2000 r. prezydent Akajew, będąc już u władzy 10 lat, przedłużył swoją kadencję o kolejne 5 lat. Coraz bardziej ograniczano prawa i wolności obywatelskie. Stanowczo eliminowano oponentów politycznych. Po aresztowaniach liderów opozycyjnych w 2000 r. oraz w 2002 r. doszło do licznych aktów obywatelskiego nieposłuszeństwa. W reakcji na nie władze wzmacniały szykany organizacji politycznych. Również opozycja nie rezygnowała z walki, tworząc i reorganizując rozmaite struktury polityczne. Zbrojne stłumienie antyrządowego strajku w Aksy w 2002 r. zakończonego śmiercią kilku osób oraz próby uzurpacji władzy i gospodarki przez rodzinę prezydenta coraz bardziej wzmagają napięcie.

Przebieg oraz wyniki wyborów parlamentarnych, a następnie prezydenckich z 2005 r. miały szczególne znaczenie. Wyraźnie uświadamiano sobie, że rozstrzygnięcia wyborów do Dżogorku Kenesz (DżK – kirgiski parlament) określą los nie tylko władzy ustawodawczej, ale i całego reżimu. Interesy władzy miały reprezentować pospiesznie tworzone partie proprezydenckie. W wyborach startowali również krewni A. Akajewa, w tym córka Bermet oraz syn Ajdar. Aktywizowały się także ugrupowania opozycyjne, które zdecydowały się ze sobą

---

do chińskich źródeł *Zapiski historyczne (Szi tsi)* autorstwa historyka Syma Tsiana (Sima Qiana 145–86 r. p.n.e.) przytacza ona wydarzenia, które zaszły 201 r. p.n.e. Wówczas w jednym miejsc Wschodniego Tien-Szanu Kirgizi zjednoczyli się dla wspólnych działań, określili reguły wzajemnych relacji i utworzyli państwo. Zob.: M. Canovan, *Lud*, Warszawa 2008, s. 147–154; A. Акаев, *Кыргызская государственность и народный эпос «Манас»*, Бишкек 2002, s. 19–20, 77.

współpracować. Do porozumienia doszło pod koniec grudnia 2004 r., kiedy to liderzy opozycji podpisali memorandum o koordynacji wspólnych działań w związku z wyborami do DżK. Wybory nie przyniosły im jednak sukcesu. Obóz władzy również nie mógł spokojnie świętować zwycięstwa. Społeczne protesty w związku z oskarżeniami o naruszenia prawa wyborczego doprowadziły w wielu miastach do zajęcia budynków obwodowych państwowych administracji. Coraz bardziej zaostrzała się sytuacja w Dżalalabadzie, w Oszu, w Talasie oraz rejonie Koczkor obwodu naryńskiego⁴.

W dniu 24 marca 2005 r. protestujący w Biszkeku zajęli budynek rządu, A. Akajew opuścił Kirgistan, a rząd Nikołaja Tanajewa podał się do dymisji. W ciągu krótkiego okresu DżK drugiej oraz trzeciej (nowo wybranej) kadencji pracowały równolegle. Powołując się na nieobecność prezydenta Akajewa w kraju, najpierw stary, a następnie również i nowy parlament mianowały nową głowę państwa. Kurmanbek Bakijew został pełniącym obowiązki premiera i prezydenta. DżK III kadencji natomiast uniknął rozwiązania. Ciągłość władzy umożliwiła oficjalna dymisja w dniu 5 kwietnia 2005 r. przebywającego w Rosji prezydenta Akajewa. Parlament, przyjmując dymisję, rozpiął przeprowadzenie wyborów prezydenckich na 10 lipca 2005 r., Akajew natomiast zachował w uszczuplonej wersji dożywotni tytuł byłego prezydenta, który gwarantował mu nietykalność⁵. Tym samym ostatecznie zrezygnowano z idei rozliczenia władzy.

Wprowadzenie natychmiastowych reform systemowych – główne hasło rewolucyjne – ustąpiło miejsca nowemu – zachowaniu stabilności oraz formalnej legalizacji władzy rewolucyjnej. Ważniejszą niż zmiany sprawą stały się wybory, w których faworytami byli K. Bakijew oraz F. Kułow. Obydwaj kandydaci podpisali porozumienie o współpracy. Zgodnie z umową Kułow, gwarantując wygraną dla konkurenta, wycofał swoją kandydaturę. Bakijew natomiast zobowiązał się zainicjować reformy konstytucyjne demokratyzujące system. Jednak po zdecydowanym zwycięstwie w wyborach prezydenckich nabrał dystansu do obietnicy rezygnacji z własnych pełnomocnictw. Przesuwanie reform na coraz późniejszy termin wzbudzało głośne protesty opozycji parlamentarnej i pozaparlamentarnej. Trwające prawie półtora roku polityczne targi zakończyły się tygodniowym spotkaniem protestacyjnym opozycji i przyjęciem noweli-

⁴ International Crisis Group, *Kyrgyzstan: After the Revolution*, Asia Report N97 04.05.2005.

⁵ Закон КР от 18 июля 2003 года в ред. закона №59 от 9 апреля 2005 года «О гарантиях деятельности Президента КР», <http://www.medialaw.ru/exussrlaw/l/kg/gar-prez.htm>

zacji konstytucji w dniu 9 listopada 2006 r. Jednak niecałe dwa miesiące później Bakijew przeforsował swoją wersję nowelizacji konstytucyjnej, która zresztą również okazała się tymczasowa. Kolejne decyzje dotyczące reform konstytucyjnych, gospodarczych i kadrowych świadczyły tylko o coraz to większym skupieniu władzy i zasobów w rękach wielkiego klanu Bakijewów.

Druga połowa 2007 r. obfitowała w kolejne ważne wydarzenia. Zaledwie w trakcie kilku miesięcy wskutek decyzji prezydenta zostało przeprowadzone referendum o przyjęciu nowej konstytucji i kodeksu wyborczego, następnie rozwiązany został DżK, a nowo powstała partia władzy Ak Dżol triumfalnie ogłosiła zwycięstwo w wyborach parlamentarnych. Władza ustawodawcza – dotychczas jedyna stosunkowo niezależna od prezydenta gałąź – przekształciła się w twór całkowicie pozbawiony samodzielności. Wiosną 2008 r. uchwaliła ona ustawę, która ustanowiła Dzień Rewolucji 24 marca dniem wolnym od pracy⁶. Coraz silniejsze zainteresowanie symboliką rewolucyjną splatało się z aktywnym uczestnictwem rodziny prezydenta w życiu polityczno-gospodarczym. Szefem Służby Ochrony Państwowej został brat prezydenta Dżanybek (od 06.2008 r.), syn Maksim (od 10.2009) kierował Centralną Agencją d.s. Rozwoju, Inwestycji i Innowacji, stając się po ojcu *de facto* drugim człowiekiem w państwie. Prywatyzacja strategicznych obiektów państwowych po zaniżonej wartości⁷, przywłaszczenie kredytów zagranicznych oraz otwarte próby ustanowienia rodzinnej sukcesji władzy szły w parze z przygotowaniem do obchodów jubileuszowych. Wystąpienia społeczne spowodowane m.in. podwyższeniem opłat za energię elektryczną, ogrzewanie, usługi telekomunikacyjne oraz aresztowanie opozycjonistów miał ostudzić *Yntymak Kurultajy* (Zjazd na rzecz Zgody). Pla-

---

⁶ Zgodnie z dekretem Prezydenta K. Bakijewa z dnia 6 marca 2006 r. dzień 24 marca ustanowiono świętem narodowym. Wedle tej decyzji Dżogorku Kenesz III kadencji został upoważniony do opracowania i uchwalenia ustawy, która upamiętniałaby dzień 24 marca jako święto narodowe. Jednak parlament, do którego wybory były przyczyną protestów społecznych, a zatem i obalenia władzy A. Akajewa, nie poparł tej inicjatywy. Stało się to możliwie dopiero po trzech latach. Swoją decyzją DżK IV kadencji wsparł prezydencką politykę kształtowania pamięci o rewolucji. Patrz: КР 2008-жылдын 17-мартындагы N 21 «КР Эмгек кодексине толуктоо жана өзгөртүү киргизүү жөнүндө» мыйзамы, „Эркинтоо” [Бишкек] 18.03.2008, N 20; КР Президентинин 2006-жылдын 6-мартындагы ПЖ N 98 «24-мартты улуттук майрамдоо күнү деп жарыялоо жөнүндө» жарлыгы, кара: Кыргызстан: Элдик революция. 24 март 2005. Народная революция, түзгөндөр П.Ш. Казыбаев, Б.О. Орунбеков, Л.А. Рудь, Г. Асанова, К. Болотканов, Бишкек 2006, s. 117–119.

⁷ Na przykład „Sewerelektro”, „Kyrgyztelekom”.

nowany na dzień obchodów pięciolecia rewolucji tulipanowej miał świadczyć o dialogu władzy z ludem. Konkurencyjnym głosem „prawdziwego” ludu miał być organizowany równolegle przez opozycję *Kurułtaj* Narodowy. Demonstracje oraz akty nieposłuszeństwa obywatelskiego ogarnęły Talas, Naryn oraz Biszkek. W starciu przed budynkiem rządu 7 kwietnia 2010 r. władza użyła broni: około 90 osób było zabitych, a ponad 1500 rannych. Mimo to Bakijewom nie udało się uniknąć losu swego poprzednika. W pięć lat po tulipanowej rewolucji, pamięć której pieczołowicie pielęgnowano, wybuchła rewolucja kwietniowa. Władzę objął rząd tymczasowy, zaś Kurmanbek Bakijew opuścił Kirgistan.

KONKURENCYJNE WIZJE PRZESZŁOŚCI

Rewolucja tulipanowa a wraz z nią zmiany władzy zachodzące w Kirgistanie wyzwoliły twórczy potencjał naukowców, polityków i dziennikarzy. Skłaniała ona do zajęcia stanowiska nie tylko dotyczącego samej rewolucji 2005 r., ale także kwestii dotyczących roli i miejsca ludu, władzy oraz państwa. Wydawało się, że moment, który nastąpił, przypomina ten po upadku ZSRR, kiedy to również powstała potrzeba nowego zdefiniowania rzeczywistości. Kreując rozmaite wyobrażenia o Kirgizach konkurujący ze sobą narratorzy produkowali narracje dotyczące podziałów społecznych, wypracowywali modele stanowiące wzór do naśladowania, a tym samym uzasadniali własne roszczenia do władzy. W literaturze faktu, tekstach polityków, quasi-historycznych szkicach, memuarystyce oraz literaturze (auto)biograficznej poruszającej zagadnienia wydarzeń marcowych z 2005 r. wyróżnić można trzy dominujące perspektywy: władzy obalonej, władzy panującej oraz władzy aspirującej (konkurującej o władzę lokalnej elity politycznej).

Pierwsza perspektywa obalonej władzy to definicja sytuacji reprezentująca interesy obalonego prezydenta Akajewa. Najbardziej ciekawe pozycje wyszły spod piór Bermet Akajewej – starszej córki prezydenta Akajewa oraz Osmonakun Ibrahimowa – sekretarza stanu w latach 2000–2005, prywatnie przyjaciela rodziny Akajewów. B. Akajewa w swojej książce *Kwiaty zła. O tak zwanej „tulipanowej rewolucji” w Kirgistanie*, podobnie jak O. Ibrahimow w *Teście z historii. Myśli i eseje o losach Kirgistanu (pierwsza próba porównania życia w republice przed i po „rewolucji tulipanów”)*, pozycjonowała siebie nie tyle jako świadka wielkich wydarzeń, ale i jako pilnego obserwatora mikroświata, rzeczy małych o wielkim znaczeniu. Bermet zatem „dostrzega” jak ojciec pisze swoje „wybitne”

książki, „poświęca” swoją „prosperującą i wiele obiecującą” karierę naukową w Rosji na rzecz służby ojczyźnie, „widzi”, ile profesjonalizmu, wysiłku, ale też serca i duszy oddawał ojciec dla wprowadzenia gospodarki rynkowej, demokracji i zapewnienia dobrobytu⁹.

Narracja Ibrahimowa, choć zbliżona do wizji Akajewej, prezentuje bardziej służbową perspektywę. Podobnie jednak ważną rolę odgrywa retoryka osobistego, naoczego doświadczenia. Jego wieloletnia obserwacja potwierdzać miała rzadko spotykaną szczerość zamiarów, oddanie swemu ludowi i wybitność umysłu Akajewa. Ibrahimow np. „widział”, jak wystąpienie prezydenta biegłego w dziedzinie fizyki na temat reguł i zjawisk tranzycji gospodarki na Uniwersytecie w Heidelbergu spotkało się z pozytywnym przyjęciem rektora tej uczelni, profesora biologii. Ta formalna a równocześnie nieformalna relacja z prezydentem, jakby mimowolnie ujawniane komentarze, swoiste dopuszczanie czytelnika do tajemnic salonu nadawały tym tekstom aurę autentyczności i prawdy. Wynosiły one Akajewa na trudno dostępne zwykłemu śmiertelnikowi wyżyny ludzkich cech, kreując go na ojca narodu czy nawet zbawiciela.

Ta ostatnia rola wiązała się z uruchomieniem porównania do herosa Manasa, ważnej postaci kirgiskiej mitologii narodowej. Jeśli Manas jednoczył rozproszone kirgiskie plemiona w naród i doprowadził do odrodzenia państwa, to A. Akajew był reprezentowany jako ten, który ratował kraj „*hołodomoru* i rozkładu”¹⁰ po rozpadzie Związku Radzieckiego oraz stanął na czele republiki. Również drugi przełom w najnowszej historii Kirgistanu pozwalał na ustalanie paraleli między losem Manasa a biografią Akajewa. Jeśli Manas padł niespodziewanie z rąk wroga, tak Akajew w efekcie wydarzeń marcowych 2005 r. „ratuje naród od wstydu”, zapobiegając rozlewowi krwi i wybierając trudną drogę wygnania. Porównania tego typu pozwalają na rozwijanie dalszych podobieństw. Wedle eposu, którego treść jest doskonale znana każdemu miejscowemu uczniowi, wraz z odejściem Manasa osłabiły się więzi wspólnotowe, a naród pogrążył w plemiennych waśniach. Podobnie, „złote” czasy akajewowskie

---

⁸ Np. wedle rozmaitych doniesień życzliwej wobec rządu prasy A. Akajew (w Sankt Petersburgu obronił doktorat z fizyki, kiedy miał 27 lat, habilitację natomiast uzyskał w wieku 36 lat) ponoć miał bardzo duże szanse na otrzymanie Nagrody Nobla z fizyki.

⁹ Б. Акаева, *Цветы зла. О так называемой «тюльпановой революции» в Кыргызстане*, Москва 2006, s. 74.

¹⁰ О. Ибраимов, *Испытание историей. Размышления и эссе о судьбе Кыргызстана (первая попытка сравнить жизнь в республике до и после «тюльпановой революции»)*, Москва 2008, s. 9, 68.

sytuowane były na biegunie przeciwnym czasom bakijewowskim, wpisując się w dychotomię dobra i zła, cywilizacji i barbarzyństwa, stabilności i chaosu, rozwoju i degradacji, wreszcie jedności i rozbitcia narodu¹¹.

Budowanie analogii między tymi dwoma postaciami: epickim bohaterem, esencją kirgiskości, niekiedy nawet postrzeganym jako wszechmogąca, antropomorficzna siła, symbol, oraz Akajewem pozwalało również na przemilczanie roli ludu jako podmiotu wydarzeń 2005 r. Utożsamienie tragedii Manasa i tragedii Akajewa prowadzi do obsadzenia ludu już nie tylko w roli ofiary, ale również zbrodniarza, którego wina równa jest winie garstki polityków, bezpośrednich autorów intrygi. Lud jawi się jako niewdzięczny, zacofany, autorytarny i oporny na wysiłki demokratyzacji czy nawet cywilizowania. Akajew natomiast wedle tej perspektywy miał być nazbyt inteligentnym, demokratycznym, liberalnym, miękkim, krótko mówiąc, obdarzonym cechami, na które lud nie zasługiwał¹². Jeśli Ibraimow wykorzystuje narodowe archetypy i poetycką stylistykę dla udowodnienia swych tez, Bermet Akajewa buduje znacznie prostszą narrację. Protestujący przeciwko władzy podlegali raczej zabiegom kryminalizacji. Narracja była odległa od wzniosłości bliskiej greckiej tragedii czy mitologicznym dramatom. Lud był raczej reprezentowany jako zbiorowość o charakterze przestępczym, będąca pod wpływem alkoholu i narkotyków. Lud to wewnątrznie nieodróżnicowany, agresywnie nastawiony tłum, zagrożenie dla porządku publicznego, uzasadniające użycie broni¹³.

Druga perspektywa reprezentowała interesy panującej rodziny Bakijewych. Po zmianie władzy dyskurs władzy przybrał nowe oblicze. Jeśli za rządów Akajewa interpretująca przeszłość literatura propagandowa charakteryzowała się względną spójnością myślową, to nowa władza zadowalała się głównie powstającymi na zamówienie prywatne pozycjami amatorskimi. Najzwyklejsze falsyfikacje faktograficzne oraz ubóstwo języka i zawartości intelektualnej zdradzały ograniczony budżet, naglące terminy, a co za tym idzie, pilną potrzebę przedstawienia pastiszu na temat władzy. Dużo mówiły także o horyzontach władzy dotyczących działań niezbędnych do legitymizacji nowego porządku. Stąd zamiast koherentnej, państwowej strategii ideologicznej (uruchomienie której wiązało się z większym wysiłkiem i pewną dozą ryzyka), operowały prywatnie zamawianymi patchworkowymi opracowaniami o niskiej jakości. W ten

¹¹ О. Ибраимов, *op.cit.*, s. 26–27, 32, 34, 60–72.

¹² *Ibidem*, s. 58–59, 72–73.

¹³ Б. Акаева, *op.cit.*, s. 35.

sposób można było oddalać od siebie zarzuty o chęć budowania niedemokratycznego porządku. To przecież nie aparat państwa produkował treści ideologiczne, a powstające teksty mogły być prezentowane jako wyraz oddolnego spontanicznego poparcia.

Książki tak mało znanych autorów, jak: Dżumakana Sarijewa *Obowiązek wobec ojczyzny. Na ścieżce rozwoju. Prezydent Kurmanbek Bakijew*¹⁴, Sabyrzana Dżoldoszewa i Saparbeka Tokojewa *Potomkowie Tejitchana*¹⁵ oraz *Rejon Suzak: Czasy i postacie*¹⁶, to najbardziej typowe pozycje tego nurtu. Reinterpretacje przeszłości w powyższych tytułach przeplatały się z hagiograficznymi opowieściami o historii rodziny Bakijewych. Zgodnie z nią naród kirgiski był rozpatrywany nie jako jednolita całość, lecz sfragmentaryzowany twór. Czasy przedkomunistyczne były opisywane z perspektywy podziałów plemiennych. Co ciekawe, powszechnie uważana przez ideologów reżimu za stosunkowo egalitarną¹⁷ struktura społeczna przekształcała się w twór mocno hierarchiczny. Na

---

¹⁴ Ж. Сариев, *Ата Журт алдындагы парз. Мезгил арымдары... Президент Курманбек Бакиев. Даректуу баян*, Бишкек 2009.

¹⁵ С.Н. Жолдошев, С.И. Токоев, *Тейитхандын урпактары*, Бишкек 2009.

¹⁶ *Сузак району: мезгил жана инсандар*, Башкы ред. О. Каратаев, түзүүчүлөр С. Стамбеков, А. Акжолов, М. Аширбаев, Бишкек 2009.

¹⁷ Wyobrażenia o egalitarnym charakterze struktury społecznej Kirgizów są po części tworem władzy-wiedzy systemu kolonialnego. Europejcy i rosyjscy podróżnicy, szpiedzy czy naukowcy odwiedzający Azję Centralną jeszcze przed rewolucją bolszewicką postrzegali ludność lokalną przez pryzmat dychotomicznego podziału koczownik–osiadły. Kolonialna kategoryzacja obejmowała również wyobrażenie o strukturze społeczno-politycznej Kirgizów. Upraszczając bardziej skomplikowaną, pełną niuansów rzeczywistość (nieraz np. milcząc na temat kirgiskiego rolnictwa i rzemieśnictwa) oraz nakładających się na siebie tożsamości, jednoznacznie przydzielali Kirgizów do koczowników. Zdefiniowani jako „koczownicy” mieli reprezentować przykład egalitarnego, samorządnego społeczeństwa i równouprawnienia, gdzie kobieta (np. wedle niektórych autorów w przeciwieństwie do Europejki) była faktyczną gospodynią oraz współdecydowała o sprawach rodziny. Co więcej, kobiety obdarzone zdolnościami przywódczymi i energią miały aktywnie uczestniczyć w życiu politycznym wspólnoty np. Kurmandżan Datka u Kirgizów, czy Giul-Dżamal Chan u Turkmenów. W przeciwieństwie do powyższego, ludy zdefiniowane jako „osiadłe” przedstawiane były jako religijne, głęboko patriarchalne, ze ścisłą hierarchią społeczną, której najniższy szczebel zajmowały kobiety. W czasach komunistycznych, podobnie jak po otrzymaniu niepodległości ów dychotomiczny pogląd nie tylko nie zniknął, ale wtapiając się w obowiązujący dyskurs przybierał coraz to nową formę. Co więcej, stopniowo zastępując/modyfikując dotychczasowe, lokalne formy samoidentyfikacji ludności centralno-azjatyckiej, stawał się ważną częścią narodowej autodefinicji. Patrz np.: Н.Д. Зеланд, *Киргизы: этнологический очерк*, Санкт-Петербург 1885, s. 76; *Россия. Полное географическое*

jej szczycie miało bowiem stać plemię (Aryk) Tejit, z którego pochodziła rodzina prezydencka. Dla wzmocnienia tej tezy miały być prowadzone dalsze badania¹⁸. Według Kurbanali Azimowa Tejit, będąc w grupie plemiennej Ichkilik, był nie tylko jednym z „najdawniejszych plemion¹⁹”, ale także był on „fundamentem powstania narodu Kirgiskiego²⁰”. Co więcej, materiały historyczne świadczą miały, choć za każdym razem inaczej (zob. tabelę 1), że z Tejit pochodziło aż 11 chanów. Zgodnie z tym wyliczeniem ostatnim przywódcą, czyli 11. chanem, był sam prezydent Kurmanbek Bakijew²¹. W dodatku przodkiem głowy państwa miał być (noszący to samo imię) XVI–XVII wieczny epicki *baatyr* (z kirgiskiego „bohater”) Kurmanbek, który heroicznie walczył o wolność i niezawisłość Kirgizów. Powyższe argumenty szły w parze z intensyfikacją funkcjonującego wówczas w obiegu publicznym terminem „adžo” (z kirgiskiego „wódz”, „przywódca”, „bohater”), używanym dla nieformalnego określenia prezydenta²². Termin ten został dość szybko przyjęty przez media, posługiwali się nim także politycy, inteligencja, zwykli ludzie, a nawet przeciwnicy systemu.

описание нашего отечества: настольная и дорожная книга. Туркестанский край, t. 19, под ред. В.П. Семенова-Тянь-Шанского, сост. В.И. Масальский, Санкт-Петербург 1913, s. 389.

¹⁸ Np. С.Н. Жолдошев, С.И. Токоев *op.cit.*; Ж. Сариев, *op.cit.*

¹⁹ Ж. Сариев, *op.cit.*, s. 22.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, s. 23.

²² Nie ma jednolitej opinii wśród badaczy co do pierwotnego znaczenia słowa „adžo”. Po raz pierwszy pojawia się ono w źródłach jako tytuł przywódcy Kirgizów z VIII w. Podczas gdy rosyjski naukowiec Nikita Jakowlewicz Biczurin (XVIII–XIX w.) interpretował słowo „adžo” jako monarcha Kirgizów, to znawca kirgiskiej genealogii (z kirg. санжырачы) Turdakun Sultanov był odmiennego zdania. Według niego, „adžo” u Kirgizów oznaczało nie przywódcę, lecz bohatera. W czasach rządów Bakijewa termin „adžo” w prasie był niekiedy wykorzystywany jako kirgiski ekwiwalent słowa „prezydent”. Patrz np.: Т. Султанов, *Кыргыздардын өзөктүү санжырасы*, Бишкек 2010, s. 101; Н.Я. Бичурин, *Собрание сведений о народах, обитавших в Средней Азии в древние времена*, t. 1, Москва–Ленинград 1950, s. 352.

Tabela 1. Listy kirgiskich chanów pochodzących z plemienia Tejit, według których Kurmanbek Bakijew jest XI Chanem Kirgistanu

Nr	Wersja K. Azimowa	Wersja S. Żoldoszewa , S. Tokojewa
1	Aryk Tejit	Eshimkan
2	Eszimkan	Tejitbek
3	Beknazar	Kurmanbek baatyr
4	Tejitbek	Sejitbek
5	Kurmanbek baatyr	Sarybaj
6	Sejitbek	Sydykbek
7	Szyrdakbek	Satybaldy
8	Sydykbek	Szyrdakbek
9	Aryk Mamat	Rahmankul
10	Asan	Kulatow
11	Kurmanbek Bakijew	Kurmanbek Bakijew

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Ж. Сариев, op.cit., s. 19–24; С.Н. Жолдошев, С.И. Токоев, op.cit., s. 102.

Podobnej rekonstrukcji uległy także czasy radzieckie. Nie ma tam mowy o walce klasowej czy chociażby wzmianki o represjach. Egalitarna idea komunizmu została i tutaj zastąpiona hierarchią. Wyodrębnia ona z całej republiki obwód Dżalalabad, a w niej rejon Suzak, dalej dalszą rodzinę, na szczycie tej hierarchii sadowiła się natomiast bliższa rodzina. Ojciec prezydenta Saly, funkcjonariusz NKWD, a później KGB, którego kariera w rzeczywistości nigdy nie wykroczyła ponad szczebel obwodowy, za pośrednictwem zabiegów retorycznych kreowany był na postać o znaczeniu niemal krajowym. Jako ten, który „krótco trzymał funkcjonariuszy służby bezpieczeństwa”²³, był wynoszony do rangi bohatera. Co więcej, był liderem długiej listy wybitnych postaci, które pochodziły z prezydenckiej grupy plemiennej albo regionu. Wszyscy wymienieni mieli wiernie pracować i z oddaniem walczyć ku chwale ojczyzny²⁴.

²³ Ө. Төлөбеков, *Революцияга арналган өмүр же биртууган Бакиевдер (Даркетүү көркөм баян)*, Бишкек 2007, s. 17.

²⁴ Np. Imieniem Abdywasyta Bakijewa (wujka prezydenta) oraz Saly Bakijewa (ojca) zostały nazwane ulice. Przyznawano stypendium za osiągnięcia w nauce imienia Gulnary Bakijewej (kuzynka).

Generalnie czasy komunistyczne wspomniane były jako okres bezpieczeństwa socjalnego i dobrobytu. Sytuację w kraju autorzy retorycznie wiązali z zasługą i pozycją Bakijewów. Wedle ich konstrukcji sukces radzieckiego Kirgistanu nie był wynikiem ani realizacji myśli wielkich komunistycznych myślicieli, ani systemu centralnego planowania, ani działań partyjnych dygnitarzy z centrum Moskwy czy chociażby Frunze²⁵. Prowincjonalna pozycja i horyzonty towarzyszyły jednocześnie uniwersalizującej autokracji. To oni – Bakijewowie, choć w rzeczywistości nie zaszli dalej niż do rejonowego czy obwodowego szczebla, mieli w owym czasie zajmować centralne miejsce i kierownicze stanowiska na poziomie całej republiki²⁶. To ich bezpośredni wysiłek, choć w rzeczywistości obejmujący zaledwie jeden Jalalabadzki obwód, miał przyczynić się do rozkwitu kraju. W ten oto sposób za pośrednictwem mechanizmu wyolbrzymiania peryferie reprezentowano jako centrum, a urzędników średniego szczebla jako głównych decydentów. Powyższy zabieg umożliwiał gloryfikację rodziny prezydenckiej przy pomocy argumentów o jej skuteczności i efektywności.

Wskazane mechanizmy wykorzystywane były także dla legitymizującej Bakijewów reprezentacji czasów niepodległości. Okres ów miał ważne znaczenie dla narracji, bo wtedy miała miejsce rewolucja, której wizja stanowiła oś dyskursu prezydenckiego. Rewolucja marcowa jako okres poprzedzający miała kluczowe znaczenie nie tylko dla wyjaśniania zmiany władzy z akajewowskiej na bakijewowską, ale także dla legalizacji reżimu całości. Demonizowano więc okres prezydentury Akajewa, aby usprawiedliwić jego niespodziewane usunięcie. Tulipanowa rewolucja miała stanowić nowy początek dziejów. W ten oto sposób terażniejszość i interesy ludzi, którzy tą terażniejszością rządzą, wywierały ogromny wpływ na kształt pamięci przeszłości. Przeszłość z kolei stawała się integralną częścią terażniejszości i oddziaływała na współczesność z nie mniejszą siłą²⁷.

Trzecia z wyróżnionych perspektyw reprezentuje interesy lokalnej elity politycznej aspirującej do władzy. Dystansując się zarówno od akajewowskiej, jak i bakijewowskiej wizji przeszłości budowała ona alternatywne wyobrażenia na temat czasów radzieckich, niepodległościowych i rewolucji tulipanowej.

²⁵ Frunze to radziecka nazwa stolicy Kirgistanu. Dnia 5 lutego 1989 r. została ona przemianowana na Biskek.

²⁶ М. Шади уулу, *Президент К. Бакиев – ноокаттык*, „Аалам” 23.04.2009, s. 8.

²⁷ E. Florescano, *Od historii – pomnika władzy, do historii wyjaśniającej*, [w:] *Po co nam historia?*, przekł. M. Mróz, wstęp T. Łepkowski, Warszawa 1985, s. 71–72, 78.

Polemiczna wobec oficjalnego nurtu była ona wyrazem limitowanego pluralizmu społeczno-politycznego, gdzie rozproszone krytyczne głosy, gubiąc się wśród hałaśliwego poparcia dla rodziny rządzącej, nie mogły stwarzać bezpośredniego zagrożenia. Mimo ich stosunkowo ograniczonego wpływu były one jednak integralną częścią wielopodmiotowej kirgiskiej sceny politycznej. Ich pominięcie doprowadziłoby do uproszczenia rzeczywistości, sprowadzając ją do antagonizmu starej i nowej władzy, a w konsekwencji również niwelowania roli alternatywnej elity politycznej w konstruowaniu wyobrażeń o przeszłości²⁸. Wśród literatury autorstwa czynnych lub byłych polityków wyróżniają się dwie pozycje: *Na przełęczy* Feliksa Kułowa²⁹ oraz *Szach kirgiskiej demokracji* Temira Sarijewa³⁰.

W narracji Kułowa czasy radzieckie przypadające na okres dzieciństwa, dojrzewania, studiów i pierwszych lat kariery politycznej oceniane były w sposób pozytywny. Spoglądając na przeszłość oczyma ówczesnej komunistycznej propagandy, prezentował Kirgistan jako kraj wieloetniczny. W tym internacjonalistycznym raj, gdzie w przyjaźni zamieszkiwało około 80 narodowości, nie było żadnych problemów związanych z przynależnością etniczną, regionalną, klanową czy plemienną³¹. Przywoływane trudności dotyczące biedy, przestępczości, wewnętrznych zmagania z własnym sumieniem czy najzwyczajniejsze

---

²⁸ J. Holzer, S. Balík, *Postkomunistyczne reżimy niedemokratyczne: badania nad przemianami teorii politycznej w okresie po transformacji ustrojowej*. Przekł. Vladimír Petrilák, Artur Wołek, Kraków 2009, s. 100–133.

²⁹ Feliks Kułow (ur. 1948 r.) był wiceprezydentem Kirgistanu (1992), gubernatorem obwodu Czuj (1993–1997), ministrem bezpieczeństwa narodowego (1997–1998), merem miasta Biszkek (1998–1999), przewodniczącym partii „Ar-Namys” (1999). W 2000 r. gdy ogłosił, że ma zamiar wystartować w nadchodzących wyborach prezydenckich, został oskarżony o nadużycie władzy i korupcję, a ostatecznie skazany na 10 lat pozbawienia wolności. Po zmianie władzy w 2005 r. został uniewinniony i mianowany na premiera Kirgistanu. W 2007 r. przeszedł do opozycji i założył „Zjednoczony front o godną przyszłość Kirgistanu”. Już rok później z powrotem wrócił do obozu władzy. Po obaleniu rządu K. Bakijewa, 2010 r. został deputowanym parlamentu.

³⁰ Temir Sarijew (ur. 1963 r.) był pracownikiem komsomołu (1987–1989), partii komunistycznej (1989–1991), założycielem i prezydentem kirgiskiej giełdy towarów i surowców (1991–1995), dyrektorem generalnym finansowo-przemysłowej firmy „Toton” (1995–2000), deputowanym parlamentu (2000–2007), członkiem rady konstytucyjnej (2005), prezesem partii „Ak-Szumkar” (2008), zastępcą prezesa tymczasowego narodowego rządu (2010), ministrem finansów (2010), ministrem gospodarki i polityki antymonopolowej (2011).

³¹ Ф. Кулов, *На перевале*, Москва 2008, s. 21.

życiowe niedogodności wydają się mało znaczące w obliczu panującej sprawiedliwości, porządku i solidarności społecznej. Okres niepodległości, kiedy to Kułow z funkcjonariusza resortów siłowych przeistoczył się w czynnego polityka, był naznaczony wznoszeniami i upadkami, co oczywiście wpłynęło na sposób prezentacji tamtych czasów.

Wspomnienia o rządach Akajewa, podczas których zajmował on najwyższe stanowiska w państwie, ale i w trakcie których skazany został na 10 lat więzienia przedstawiono z wielką troską o najdrobniejsze nawet szczegóły. Akajew nie odgrywał w nich roli demona, który świadomie doprowadził do niszczenia instytucji państwowej. Był raczej postacią tragiczną, która nie podołała wyzwaniom władzy. Kryzys gospodarczy, galopująca inflacja oraz bezrobocie miały go przytłaczać na tyle mocno, że stopniowo tracił swoją autonomiczność oraz zdolność do oceny rzeczywistości. Co więcej, pod koniec swej prezydentury całkowicie zrezygnował z prerogatyw na rzecz najbliższego kręgu, który faktycznie miał rządzić krajem³².

Rewolucja tulipanowa uwolniła Kułowa z więzienia. Autor jednak nie witał jej z radością. Przepętiały go raczej niepewność i zaskoczenie nowym stanem spraw. Jako człowiek, który po czterech latach wrócił do społeczeństwa, z przerażeniem rejestrował zmianę obyczajów, postawy i wartości. Pospieszenie mianowany przez rząd tymczasowy na stanowisko Ministra Spraw Wewnętrznych w dniu rewolucji, nie dostrzegał ani heroizmu rewolucjonistów (jak np. Kurmanbek Bakijew), ani zbrodni bandytów (jak np. Bermet Akajewa). „Lud” został przedstawiony z perspektywy psychologii tłumu jako ten, którym trzeba profesjonalnie i umiejętnie pokierować dla przywrócenia spokoju na ulicach miasta³³.

W rozdziałach poświęconych czasom rządów Bakijewa nie formułuje bezpośrednich uwag krytycznych. Efekt krytyczny osiągnął w nieco bardziej subtelny sposób. Opisując pewne mikrowydarzenia, a przemilczając inne, z dokładnością aptekarza wylicza bolączki społeczno-polityczne, pozostawiając kwestię odpowiedzialności za owe problemy domyślności czytelnika³⁴:

[...] bandyci zachowują się niezwykle chamsko: w centrum miasta zorganizowali obóz, jacyś deputowani paradują z bronią, urzędnicy biegają im się kłaniać. Kryminaliści jeszcze nigdy nie byli tak pewni siebie.

³² Ф. Кулов, op.cit., s. 76–78.

³³ Ibidem, s. 190.

³⁴ Ibidem, s. 197–233.

Ludzie poczuli realne zagrożenie więc również wyszli na plac. Zwykli przedstawiciele różnych narodowości zgromadzili się na alternatywnym wiecu zadając sobie pytania: „Dlaczego nikt nie rozgania bandytów? [...] Kto ich tak mocno wspiera?”³⁵.

T. Sarijew w *Szachu kirgiskiej demokracji* wskazuje na janusowe oblicze kirgiskiej sceny politycznej, gdzie każdy z prezydentów pragnął zostać szachem, ale jednocześnie lud szachował prezydenta, stwarzając zagrożenie podobne „zabiciu króla” w partii szachów. Autor w swej książce koncentrował się głównie na czasach niepodległości, w tym na wydarzeniach z 2005 r., oraz jego następstwach. W odróżnieniu od książki Kułowa głównym bohaterem tego tekstu był stojący od zawsze na straży demokracji suwerenny lud. Sam Sarijew natomiast miał być jego prawdziwym przedstawicielem najściślej powiązany z poglądami tych, których reprezentował. Wywodząc się z przeciętnej wiejskiej rodziny, miał on „dorastać na oczach części swego elektoratu”³⁶. Spoiwem sięgającej jeszcze czasów dzieciństwa więzi z ludem miała być odpowiedzialność, słowność, sumienność i lojalność. Jako deputowany miał zajmować w parlamencie niezawisłe, pryncypialnie twarde stanowisko, aktywnie i „do końca broniąc interesów swych wyborców”³⁷. Powyższa postawa była bardzo charakterystyczna dla kirgiskiej sceny politycznej, gdzie formalizacja neotrybalizmu i regionalizmu, zapoczątkowana jeszcze w czasach Akajewa, z całą mocą rozwijana była za rządów Bakijewa. Wytwarzał on silnych, niekiedy dystansujących, niekiedy przyłączających się do władzy liderów. Jednak w odróżnieniu od Bakijewów Sarijew nie przedstawiał siebie jako ojca, który z troską z góry spogląda na lud. Był raczej przykładem reprezentanta ludu czerpiącego mądrość nie od swych wielkich przodków, lecz z bliskiej relacji z ludem.

Zarówno rządy Akajewowskie, jak i te przedstawione przez Kułowa dzielone były na dwie różniące się oceną części. Początkowy okres prezydentury Akajewa to wielki progresywny krok. Sarijew, wówczas początkujący przedsiębiorca, z pozytywnym zaskoczeniem odbierał panujące warunki i skutecznie działające ustawodawstwo³⁸. Ta pamięć o złotych początkach niepodległości była motywem wiodącym retoryki antyautorytarnej. Elementami idealizowa-

³⁵ Ibidem, s. 211.

³⁶ Т. Сариев, *Шах кыргызской демократии*, Бишкек 2008, s. 8.

³⁷ Ibidem.

³⁸ Patrz np.: ibidem, s. 35.

nego czasu był dobry, demokratycznie nastawiony i jeszcze niezeepsuty prezydent, będący kwintesencją reprezentacji ludu legendarny parlament oraz pierwsza konstytucja niepodległego Kirgistanu z 1993 r. Odwołując się do tych archetypów współczesnej kirgiskiej demokracji, Sarijew jasno zaznaczał swoją pozycję. Czasy, które podlegały krytycznej ocenie, nastąpiły wraz z odejściem od „klasycznej formy rządzenia państwem³⁹” do polityki kularowej, gdzie interes najbliższego kręgu zaczął przeważać nad interesem ogółu.

W walce opozycji i władzy w 2005 r. prezentował się jako zwolennik mediacji i pokojowej ugody rywalizujących stron. Starając się zachować zasadę równej odległości, krytykował działania rządu Akajewa, podobnie jak nie pochwałał kroków Bakijewa. Wydarzenia marcowe 2005 r. mimo „przestępczego plądrowania, klanowego spisku grupy osób, którzy zawłaszczyły sobie tron⁴⁰”, mimo głębokiego rozczarowania wielu obywateli były w jego opinii kulminacją władzy ludu i wolności. Każda próba ograniczenia tej uzyskanej wolności oraz reprodukcja autorytarnego, klanowo-rodzinnego zarządzania państwem miała doprowadzić do kolejnego, bardziej gwałtownego wybuchu społecznego niezadowolania⁴¹.

OGRANICZONY PLURALIZM

W Kirgistanie w odróżnieniu od pozostałych krajów centralno azjatyckich w konstruowaniu symbolicznej organizacji wyobrażeń uczestniczyło wielu aktorów. Jednak względnie kontrolowany pluralizm zabezpieczał uprzywilejowaną pozycję w konstruowaniu i dystrybucji obrazów przeszłości rodzinie Bakijewych. Zajmowali oni bowiem wysokie stanowiska państwowe, dominując również w sferze układów nieformalnych. Dość liczna, nawet jak na kirgiskie warunki, rodzina obejmowała sześciu braci prezydenta oraz dwóch dorosłych synów prezydenta. Na szczycie tej hierarchii stał Kurmanbek Bakijew. Jego pozycja w systemie politycznym, podobnie jak i całego klanu, naruszała zasadę trójpodziału władzy. Był on ponad parlamentem, rządem i władzą sądowniczą. Centralizacja władzy oraz obszerne uprawnienia połączone z brakiem instytucjonalnej odpowiedzialności czyniły z niego główny podmiot odpowiedzialny

---

³⁹ Ibidem, s. 38.

⁴⁰ Ibidem, s. 31.

⁴¹ Ibidem, s. 32–33.

za symboliczną organizację działania. Prezydenckie dekrety, wywiady, wystąpienia, przemówienia oraz publikacje wyznaczały kierunki działania innych szerzej oddziałujących kanałów komunikowania. Miały one „jak kompas wskazywać drogę” urzędnikom realizującym projektowane idee⁴²

Tabela 2. Władza rodziny

Rodzina prezydenta Kurmanbeka Bakijewa		Pełnione funkcje (do rewolucji kwietniowej 2010 r.)
bracia	Dżusupbek (ur. 1951 r.)	zastępca dyrektora Agencji Rozwoju i Inwestycji Wspólnot
	Kanybek (ur. 1956 r.)	głowa rządu wiejskiego (odpowiednik sołtysa) Yrys oraz gospodarstwa rolniczego „Tejit”
	Dżanybeka (ur. 1958 r.)	generał lejtnant. Szef Służby Ochrony Państwowej, w praktyce sprawował kontrolę nad wszystkimi resortami siłowymi w kraju
	Akmatbek (ur. 1960 r.)	prezes firmy „Saly-Ata” (z kirgiskiego „Ojciec Saly”) znany był jako nieformalny wojewoda obwodu Dżalalabad
	Adylbek (ur. 1961 r.)	doradca ministra spraw zagranicznych oraz przewodniczący narodowej federacji Karate-do
	Maratbek (ur. 1963 r.)	ambasador Kirgistanu w Niemczech
dzieci	Marat (ur. 1972 r.)	zastępca prezesa Komitetu Bezpieczeństwa Narodowego
	Maksim (ur. 1977 r.)	Szef rządowej Agencji Rozwoju, Inwestycji i Innowacji kontrolującej środki finansowe napływające do kraju z zagranicy. Szybko stał się <i>de facto</i> drugim człowiekiem w państwie

Źródło: Opracowanie własne.

Charakterystyczną cechą pism Bakijewa jest przemawianie wieloma głosami i podtrzymywanie różnych pozycji. Opisując rewolucję tulipanową oraz wydarzenia ja poprzedzające, jednocześnie sięgał do haseł demokratycznych (np. gloryfikujących suwerenność ludu) i autorytarnych (np. gloryfikujących czyny własnej rodziny). Jako głowa państwa pozycjonował swą politykę jako nowy

⁴² А. Бакачиев, *Адам укугу баарынан бийик*. Wywiad A. Makeszowa z prokuratorem rejonu Alamudun, „Эркин Тоо” 21.11.2008, N88 (1802), s. 9.

demokratyczny początek, ale i jako kontynuację autorytarnej przeszłości. Powyższa polifoniczność prezydenckiego dyskursu była efektem prowadzonej polityki, gdzie zachowanie władzy wiązało się z permanentnym lawirowaniem pomiędzy oczekiwaniami rozmaitych krajowych i międzynarodowych aktorów.

Wspomniane ograniczenia natomiast nie obejmowały działań rodziny prezydenckiej. W utrwalaniu rzeczywistości i przekształcaniu przeszłości nie potrzebowali oni nawet populistycznego aspektu retoryki demokratycznej. Obficie korzystając z paternalistycznej argumentacji, nieskrępowanie czynili siebie bohaterami, zmieniali nazewnictwo ulic i stawiali pomniki. Zgodnie z tą linią udzielane były wywiady, pisano artykuły, powstawały książki i filmy. Za pośrednictwem wielu rodzinnych fundacji finansowali oni także rozmaite przedsięwzięcia kulturalne, które budowały ich wizerunek jako hojnych filantropów (np. sponsoring sportowców czy wspieranie uzdolnionych studentów i muzyków). Wszystko to miało potwierdzać politykę rządową oraz dominującą pozycję Bakijewów.

Im mniej państwo było demokratyczne, tym bardziej rosło znaczenie Bakijewa i jego rodziny. Aktywna obecność klanu rządzącego oraz krzewionej przez niego przeszłości miały wzmacniać symboliczne podstawy rzeczywistości, w której nie tylko prezydent, ale również jego otoczenie miało dostęp do ograniczonych zasobów. Zabiegi interpretacyjne uprawomocniały porządek, w którym *de facto* to oni zajmowali nadrzędną pozycję nad prawem, nad instytucjami państwowymi, a niekiedy nawet nad cudzą własnością prywatną. Szykanowano opozycję oraz sprzyjającą im elitę symboliczną. Ograniczano wolność słowa i prasy. Jednocześnie zachęcano do podtrzymywania oficjalnie, ale i nieformalnie tworzonej rzeczywistości symbolicznej. W ten sposób władza ustalała hierarchię spraw ważnych, określając, co ma być pamiętane, a co ma ulec zapomnieniu. Wszystkie wskazane zabiegi nie były jedynie tworzeniem fasady, która nie ma wpływu na sposób myślenia ludzi. Należy je raczej postrzegać jako celowy wysiłek, by bakijewowska wersja wydarzeń stała się częścią społecznie podzielanych przekonań, tak aby ci, którzy w nią uwierzyli, dzięki jej przyswojeniu stawali się lojalną wspólnotą wyobrażoną⁴³.

⁴³ B. Szacka, *Czas przeszły pamięć i mit*, Warszawa 2006, s. 54–58; B. Anderson *Wspólnoty wyobrażone: rozważania o źródłach i rozprzestrzenianiu się nacjonalizmu*, przekł. S. Amsterdamski, Kraków 1997, s. 153–159.

POSUMOWANIE

Obalenie rządów Akajewa wskutek wydarzeń marcowych 2005 r. ustanowiło nowy „punkt zwrotny” w nowoczesnej historii państwa. Choć w rzeczywistości nie doszło do zmian systemowych, konserwacja autorytarnej logiki prawno-politycznej wymagała rytuału żegnania starego porządku i ustanowienia nowej symbolicznej organizacji wyobrażeń i tożsamości zbiorowych. Zachowaniu dominującej pozycji Bakijewów miały sprzyjać propagowane wyobrażenia na temat roli państwa i narodu. W oficjalnej wersji naród kirgiski był tworem sfragmentaryzowanym i hierarchicznym. Taka interpretacja przeszłości pozwalała nie tylko na rozpowszechnianie hagiograficznych opowieści o historii ich rodziny, ale i na umieszczanie na szczycie hierarchii społecznej plemienia (Aryk) Tejit, z którego pochodzili Bakijewowie. Jej zwieńczeniem były opracowania quasi-histeryczne mające dowodzić szlacheckiego pochodzenia rodziny rządzącej, czyniąc z prezydenta K. Bakijewa 11 chana. Jednak propagowane narracje nie były wyrazem spójnej ideologii. Niestabilna sytuacja oraz polityka ciągłego lawirowania między oczekiwaniami rozmaitych aktorów utrudniały forsowanie koherentnej koncepcji. Stąd mieliśmy do czynienia z pastiszową obudową, gdzie wewnątrz sprzeczne, patchworkowe odwołania do przeszłej chwały były produktem prywatnej inicjatywy, tworzącej strukturę autorytarnej mentalności – nieskodyfikowanego sposobu myślenia i odczuwania⁴⁴.

Ograniczony pluralizm dopuszczał do rywalizacji aktorów niestwarzających bezpośredniego zagrożenia dla trwałości systemu. Stąd treści wytwarzane przez panującą władzę współlistniały z treściami obalonej władzy oraz władzy aspirującej (konkurującej o władzę lokalnej elity politycznej). Zwolennicy starego reżimu wynosili prezydenta Akajewa do rangi ojca narodu, a nawet zbawiciela. Miał on po rozpadzie Związku Radzieckiego jednoczyć rozproszone kirgiskie plemiona w naród i odrodzić państwo. Jego odejście z kolei miało rzekomo prowadzić do wewnętrznych waśni, chaosu i degradacji.

Aspirująca do władzy elita polityczna nie miała jednolitego charakteru. Odmienność wyrażała wewnętrzne zróżnicowanie poszczególnych wątków propagowanej narracji. Jednak wspólną dla nich płaszczyzną było dystansowanie się zarówno od akajewowskiej, jak i bakijewowskiej wizji rzeczywistości, a co za tym idzie – tworzenie alternatywnych wyobrażeń na temat czasów radzieckich, niepodległościowych i rewolucji tulipanowej. Wspólne było również od-

---

⁴⁴ J. Holzer, S. Balík, op.cit., s. 133–138.

woływanie się do woli ludu oraz prezentacja siebie jako autentycznego przedstawiciela interesu narodu czy regionu. Polemiczne wobec oficjalnego nurtu, pierwotnie postrzegane były jako zbyt marginalne, by stwarzać bezpośrednie zagrożenie. Jednak obalenie rządów Akajewa w 2005 r., podobnie jak Bakijewa w 2010 r. dowodzi, że w asymetrycznej walce o hegemonię określonej koncepcji państwa, prawa i ludu pozostają oni rozproszonymi wprawdzie, ale wpływowymi graczami.

SUMMARY

The year 2005 in Kyrgyzstan was the moment of exceptional change. The overthrow of President Askar Akayev and constitution of the new government of Kurmanbek Bakiyev has raised many questions concerning the role of the state, law, and citizens. This watershed moment paved the way to the redefinition of basic parameters of the situation. The breakthrough demanded founding narratives which would explain the past, clarify the present situation and shape the future aims.

The purpose of this paper is to reconstruct mechanisms of symbolic struggles over the definitions of post – 2005 reality carried out by variety of political actors. The paper shall distinguish and elaborate on three different perspectives developed by actors struggling for hegemony over the specific definition of the situation that would legitimize political positions, justify interests and explain aspirations. The data under scrutiny consists of documents of various genres: texts of politicians, quasi – historical sketches, memoirs and (auto) biographical literature.